

ЛАТИНСКА АМЕРИКА В КРАЯ НА XVIII И IX ВЕК – ИДЕИ И ОБЩЕСТВЕНИ ПРОМЕНИ

Елеонора Пенчева¹

Процесът на развитие на идеи в Латинска Америка се разбира в контекста на сложните взаимоотношения между субективните фактори и историческите обстоятелства, сложили отпечатък върху развитието на обществата на континента. В този смисъл на преден план излизат промените във взаимоотношенията между двете цивилизации – европейската и индианската, защото те оказват решаващо влияние върху последвалите исторически събития.

Естественото историческо развитие на латиноамериканския континент прекъсва с неговото завладяване от Испания. За мирогледа на конкистадорите двата свята се оказват несъизмерими. Сблъскват се представители на две различни цивилизации – едната, европейската – в разцвета на своето агресивно развитие, и другата, индианската – в края на своя залез. Побеждава по-силната. От този момент започва християнизацията на местното население.

Християнизацията е мисия на европейците. Те не се опитват да разберат индианците, които имат своя религия, много по-тясно свързана с боговете им, свое светоусещане, макар и с параметри, непознати за европейските представи. Колонизацията започва с унизителен вандализъм, насилие и жестокост. Испанското завоюване на Америка носи непримиримостта на кладите и се извършва с тотално унищожение на местни племена и култури. Принципът е: „Да нямаш право на живот, различен от моя“.

Идеята да се спасяват душите на индианците се прилага без значение дали самите индианци са съгласни и дали изобщо имат нужда от спасение. Както отбелязва Арнълд Тойнби, империята на ацтеките пада пред конкистадорите и „това е следствие на предшестващо разпадане“ (1). Но ускоряването на разпада на индианската цивилизация се извършва по един нечовешки начин – унищожаване на културното наследство, нарушава се насилствено естественият ход на човешкото общество. Количеството дрехи по тялото става критерий за цивилизованост и предтекст, за да се обявят индианците за диваци и да се избиват като такива.

¹ Доц. д-р в Югозападния университет „Неофит Рилски”, Благоевград.

„Приобщаването“ към Европа, опитът да се поправи историята им в посока, която европейците избират, е акт с печални последици.

Унищожена е историческата памет и естествената посока на развитието на индианците. Думите на Дидро, че историята на човешката цивилизация е история на неговите нещастия, се отнасят най-точно към латиноамериканската история.

В драмата на индианците техният мироглед остава непознат и неразбран за испанските проповедници, които с фанатизъм определят новото съзнание и бит на покорените племена. Игнорирайки националните традиции, християнският свят създава през следващите столетия един феномен на нова общност, с всички възможни цветове на кожата – африканци, иберийци, индианци, европейци – всеки със своя специфичен мироглед, мисли, навици, култура и характери. Поставен в условията на общата съдба на континента, тези отделни специфични създават ново, уникално поколение, което започва да търси своята идентификация. Това са сложни процеси на съхранявана расова принадлежност и изравняваща метисация. Нужни са няколко поколения, за да кристализира новото латиноамериканско съзнание. Веднага след своето раждане, то търси начин да се утвърди и получи признание. Метисите стават част от испанската система. Гняв и отчуждение, липса на самочувствие и примирение са качествата, които характеризират новопоявилата се цивилизация.

Съпротивата срещу колониалната система се организира със същите форми, с които е наложена – с насилие. Преди решителните действия обаче, има един период на формиране на нови възгледи за света, ново възприемане на човешката личност и ново отношение към действителността. И решаваща роля в тези промени играят идеите на Просвещението.

В началото на XVIII в. идеите на Просвещението достигат Латинска Америка. Разпространяват се бързо, защото отразяват нарастващото недоволство на креолите, на дребните и средни земеделци, на зараждащата се интелигенция. Кризата в социално-икономическите структури на феодалното стопанство търси своето разрешение. Недоволството от хегемонията на католическата църква и схоластичните догми поражда съпротива и желание за промяна. Идеите на Просвещението обаче получават специфичен латиноамерикански колорит.

Пример в това отношение е Нова Испания (Мексико), където се развиват най-оживените търговски връзки. Тук идеите на новото време се разпространяват бързо. Те отразяват промените в обществената, научната и икономическата мисъл в живота на новоиспанското общество. Идеите за правото на човека сам да избира съдбата си, а не да бъде оръдие в чужди ръце, са нови и желани. В Нова Испания още през 1773 г. се открива Висше учебно заведение, по-късно – Научен център, основава се Кралска академия за изкуствата. Националният музей започва изследвания върху историята на страната, а това е първата заявка за търсене на историческите корени на формиращата се нация (2).

В учебните заведения преподавателите смело изоставят схоластичните системи. Започва изучаването на Декарт, Нютон, Лайбниц и други мислители, които отговарят на местните желаниа за промени. Особено внимание се отделя на Волтер и неговите идеи за обществен прогрес, на Жан-Жак Русо и провъзгласеното право на народа да въстане срещу угнетителите. В съзнанието на местното население, и най-вече на интелигенцията, неприкосновеността на дадената от Бога кралска власт постепенно загубва значение.

Възможностите за откъсване от испанската политическа система добиват все по-ясни очертания. Подемът на научната и обществена мисъл води до естествена концентрация на духовните сили и все по-ясното осъзнаване на възможностите, които се откриват за утвърждаване на новото латиноамериканско национално съзнание.

Особено влияние върху развитието на просвещенския идеал в Латинска Америка оказват трактатите на Хуан Бените Диас де Гамара. През 1774 г. той публикува „Елементи на съвременната философия“ и „Заблужденията на човешкия разум“. В тях той открито и смело критикува схоластиката, развива идеите за промяна на старите норми и правила. Подобна смелост не остава незабелязана от Инквизицията, която преследва автора до края на неговия живот (3).

Новите течения във философската мисъл завладяват Куба. В страната възникват първите просветни общества, които обсъждат възможностите за социално-икономически и културни реформи в обществото. Израз на новите икономически идеи става основаното през 1790 г. Кралско патриотично и икономическо общество. Първият вестник в Куба „Папел периодико“ (1790 г.) спомага за оформянето на реформистко политическо течение около него. Открито се пропагандират идеите за свободата на търговията, в противовес на всички забрани, наложени от Испания, както и идеята за превръщането на Куба от колония в автономна провинция на Испания (4).

Формирането на националната самобитност в Перу става чрез създадените литературни и научни общества, в които свободно се дискутират новите идеи на просветена Европа. В описваното през 1790 г. периодично списание „Сосиедад амантес дел папел“ се разглеждат исторически, стопански, политически и национални проблеми. Автори са видни културни перуански деятели. Проявите на засилващо се национално самосъзнание принуждават официалните власти още през 1785 г. да започнат „чистенето“ на обществените библиотеки от „подозрителни книги“ и да установят контрол върху издаваната и преминаваща през страната литература (5).

Бързо се развива научната мисъл и в Нова Гренада (Колумбия). Реформата в системата на образованието започва в старшия колеж Бартоломео, откъдето идеите на Просвещението се разпространяват из цялата страна (6). В гр. Попаян се формира Катедра по нова философия и в нея получават подготовка редица бележити политици на страната – Антонио Улоа, Франсиско

Хосе де Калдас и др. Широк отзвук в страната получава книгата на Камило Торес „Мемориал на обидите“, в която авторът доказва явната неспособност на метрополиите да управляват обществения живот в променящата се действителност на новия век (7).

Трябва да се отбележи, че разпространяването на просвещенските идеи в началото е дело и заслуга на монасите и свещениците, дръзнали да отхвърлят църковните норми и отворили съзнанието си за новите идеи. Затова протестът срещу католическата схоластика започва в тези среди. Именно в духовната семинария в гр. Мексико в началото на 1790 г. се организира кръжок за изучаване на съвременна философия.

Креолите са част от интелектуалния елит, който разпространява идеите на Просвещението. Уникалният етнос на креолите изгражда в себе си своеобразно светоусещане, основано на испанската и индианска чувствителност. Първото поколение се счита за испанци, въпреки смесената им кръв. Тогава те наброяват около 200-300 хиляди. През XIX в. креолите са вече основната част от населението и съставляват 72% от населението в Уругвай, 69% – в Чили (8). Креолите бързо губят испанското си самочувствие. Те не притежават политическото равнопоставяне. Разрешено им е да заемат постове на ниските и средни нива на управлението. Висшите са запазени за чистокръвните испанци.

Набиращо сили, националното самосъзнание постепенно достига степента на патриотизъм. Чувството за принадлежност към дадена територия, свързано с общото минало и общата съдба на няколко поколения от рода, сплотява креолите в една общност с нови потребности. Деспотизмът в колониите изравнява хората пред страха да оцелеят. Те търсят ново равенство на човешките личности. В историческите условия, на границата между старото и новото, между колониалното минало и надеждата за по-добро бъдеще, креолският мироглед търси обособяване. И свободата се осъзнава като необходимост, за да се създаде нова държава. Въстанията в Кито и Ла Плата през 1809 г. безспорно доказват това (9). Креолският елит изиграва решаваща роля в освободителното движение на континента.

Политическата зрелост на обществата бележи нов етап, когато новото съзнание обединява негри, метиси, креоли в една нова общност с нова етническа характеристика. Тя демонстрира себе си чрез избухналото 1795 г. въстание в гр. Кобо (Венецуела) за освобождаване на негрите от робство и отмяна на непосилните данъци (10). Рамо до рамо се бият негри, метиси, креоли и макар да не успяват да променят законите в държавата, повдигат духа на обществото и постепенно променят самочувствието на местното население. Така след 300 години владичество, борбата за независимост започва да се очертава все по-реално, а желанието за победа става все по-неудържимо.

Кулминационният момент в националноосвободителната борба на индианците е тяхното въстание през 1780-1783 г., което поради широкия си обхват някои автори наричат “война”. Въстанието се ръководи от Х. Кондорканки, приел името на великия вожд на инките Тупак Амару

Втори. То обхваща териториите на днешно Перу, Боливия, Северна Аржентина. Преди да избухне, индианците създават тайна организация за подготовката му (11). Тупак Амару Втори подготвя политически план за обединение на отделните въстанически отряди в Перу, което да осигури победата на т.нар. „Обединение срещу Испания“ (12). Призивът на въстаниците е за освобождение от „срамното робство“ (13). Чрез това въстание индианското колониално движение решително демонстрира новото съзнание и възможностите на коренните жители на континента в борбата им срещу колониалната власт.

Просвещенските идеи донасят европейските модели за бъдещото развитие на обществата. В борбата за утвърждаване на новото виждане за света се оформя либералното крило в обществената политическа мисъл. Усилията да се задържи старият, сигурен и познат начин на управление формира другия полюс – консервативното крило.

Разбира се, разделянето на консерватори и либерали е твърде условно и не се покрива с параметрите, характерни за европейските партии. Твърде специфично е времето, в което се формират тези общности, а и мирогледът на хората, които претворяват тези идеи, е нетрадиционен. Много често представителите на либералите, издигнати до върховната власт, не са в състояние да удовлетворят изискванията на своите партии и променят възгледите си. Партиите не са нито истински консервативни, нито истински либерални.

Процесът на формиране на системата на властване се оспорва с формирането на политическите партии. Ако либерализмът в Европа е естествен резултат от развитието на новите икономически отношения и новия начин на производство, за Латинска Америка зараждането на капиталистическите отношения едва започва, а понятието „буржоазия“ е твърде условно. Сигурно е само желанието да се сложи край на колониалното робство.

Затова в битката за спечелване на мнозинството от населението успехът и на либерали, и на консерватори е променлив. Например първият президент на Еквадор, героят от войната ген. Х. Х. Флорес, провъзгласява либерални идеи, но не прави нищо за развитието на държавата. Главната му цел е да се задържи на власт и да отстрани политическите си противници (14).

Либералните идея се оказва крехко цвете за латиноамериканската почва. Х. Х. флорес губи позиции и самите либерали въстават срещу него. Провъзгласяването на идеите се оказва много по-лесно от тяхната защита в управленческата сфера. Либералите се оказват твърде слаби, за да издигнат свой представител във властта. Затова се стига до компромисно разрешение на въпроса. За президент е избран отново представител на консервативната партия – Гарсиано Морено.

Възможностите на консерваторите да осъществят реформи в Еквадор се оказват по-реални и Г. Морено тласка развитието на страната през следващите години по нов път чрез една стабилизираща се икономическа и финансова система и реформи в образователната система.

В Еквадор през този период няма опозиция, която да контролира властта. Това дава възможност на Морено след 17 години необезпокоявано управление, да се срасне с властта и да установи неограничена лична диктатура. По принцип една от причините за установяването на диктатурите в най-ново време е крайно ниското *ниво на съзнателност на населението*, свикнало да се подчинява. Поради това и малкото, което прави държавата, се възприема като значителна промяна в обществения живот. Ето защо, независимо от диктаторския режим, народът провъзгласява Гарсия Морено за „баща на еквадорската нация“ (15).

Обществата в Латинска Америка се развиват много специфично през този период на колосални промени и опити да се смени една форма на управление с друга. Често до властта стигат случайни хора, получили тази възможност поради участието си в освободителната антиколониална борба и героизма в битката срещу Испания. Общественото мнение обаче не оценява необходимостта от управленски опит. Всеки генерал, ако пожелае да застане начело на държавата, има шанс за победа. Висшите военни идват винаги с революционна фразеология, издигат патриотични лозунги за нацията и народа, но подчиняват политиката на личните си интереси. В тези размирни времена обществата дават възможност на много посредствени умове да управляват и властват. Малко са обаче личностите, които се справят. В Латинска Америка лесно се елиминират интересите на народа, а той няма никакъв механизъм за защита. В условията на остра конфронтация между старата класа на латифундистите в съюз с големите търговски фамилии и интелигенцията, дребните и средните производители и чиновниците, борбата между тях не приключва със завършване на военните действия. Идеята за независимост и нейното реализиране облагодетелства икономически групите, стоящи близо до властта и духът на новото време заразява еднакво и либерали, и консерватори.

Разбира се, сред патоса на революциите най-често се издига либералната идея. Но реалността се оказва различна от мечтите. Често силите на републиканците стигат само за да се изгонят испанците, а властта се окупира от силните.

В Чили например, представителите на местната олигархия овладяват властта веднага след обявяване на независимостта и налагат своето управление до края на 60-те години на XIX в. Републиката, узаконена с Конституцията от 1833 г., провъзгласила представителни форми на управление и разделяне на властите, си остава само на книга (16). Декларацията за равенството на гражданите пред закона също се превръща в спомен. По места олигархията владее държавния апарат, а битката за осъществяване на либералната идея се забавя с десетилетия. Затова твърденията на някои автори, че в Чили борбата по време на националноосвободителното движение е между „креоли-патриоти“ срещу „креоли-роялисти“ е несъстоятелна (17).

Най-ожесточена е битката между консерватори и либерали в Мексико. Утвърждаването на либералната идея се оказва непосилна задача за младите патриоти. В разрешаването на споровете не се проявява толерантност и готовност за компромиси, поради което те прерастат

във война. Още през 1813 г. Мексико се обявява за независимо от Испания кралство, признаващо равенство на всички граждани, независимо от социалното и имуществено състояние (18). На следващата 1814 г. парламентът приема конституция, обявяваща Мексико за република.

Развитието на революцията обаче продължава. Обстоятелствата налагат нови договорености за бъдещото устройство на държавата между силните на деня. Генерал Итурбиде овладява защитата на гр. Мексико и става национален герой. През февруари 1822 г. се провежда Конгрес, в който преобладават богатите креоли, латифундисти и църковни представители (19). Те избират ген. Итурбиде за държавен глава, качвайки се на престола, той счита за своя естествена привилегия да се самопровъзгласи за император под името Агустин I. Конституцията е променена в съответствие с изискванията на императора. Републиканската идея е потъпкана.

Империята просъществува само девет месеца. Републиканците се активизират и предприемат действия за реално участие във властта. През 1824 г. парламентът на Мексико отново приема Републиканска конституция (20). Но прилагането ѝ е проблематично, защото не се създават местни органи на власт. Въпросът за собствеността на земята остава нерешен, запазват се феодалните отношения. За да се даде тласък на новите капиталистически отношения, са нужни много капитали. Изтощена от постоянните военни действия, държавата трудно изплаща дори заплатите на офицерския състав на войската си.

В тези условия искането на консерваторите за силна, централизирана власт е много по-реално и осъществимо. Либералите обаче настояват за автономия на отделните департаменти, но не могат да запазят властта. Консерваторите, поелите след няколко месеца управлението, отварят пристанищата и пазара за английски стоки. Лондонската борса отпуска на Мексико два заема по 3 млн. л.ст. (21). В страната навлизат и немски капитали.

Основните опори на властта са армията и духовенството. Всеки опит да се ограничи влиянието на офицерите е обречен на неуспех. Мексико се превръща в страна на „емплеоманията“ (жажда за длъжности). С навлизането на чуждите капитали, опора на властта стават и чуждите инвеститори. Лишени от единно ръководство либералите загубват позициите си. През 1828 г. недоволни от управлението, консерваторите организират въстание и издигат за президент Гомес Педраса.

През 1834 г. нов преврат довежда на престола генерал Антонио Лопес де Санта-Ана, личност лекомислена, суетна, с огромни претенции и поразително невежество. Той сам се нарича „Наполеон на Запада“ (22). От 1833 до 1855 г. Санта-Ана е свалян от власт четири пъти и четири пъти отново сяда на диктаторския престол. Причината е в характерното за много политически дейци от този период поведение – да сменят своите възгледи и политически пристрастия, според обстоятелствата, да се доберат до властта. През 1843 г. се приема нова Конституция, която на практика узаконява Санта-Ана в ролята на местен Наполеон.

Възползвайки се от слабостта на републиканското управление, САЩ обявяват война на Мексико и успяват да завземат огромна част от територията на страната.

В средата на 50-те г. на XIX в. Мексико се управлява от либерално правителство, а през 1856 г. страната е обявена отново за република. През 1857 г. се изработва нова Конституция по подобие на американската. Мексико е федерация на свободни и суверенни щати (23).

Историческите събития в Мексико през първата половина на XIX в. показват, че борбата на идеи не е доминираща в социалната практика, а желанието на силната личност. В Мексико, както и в останалите независими държави в Латинска Америка, не се създават възможности за екстензивно производство, държавата не е в състояние да защити частния собственик, болшинството латиноамериканци не показват разбиране на същността на националния интерес,

В Латинска Америка не се използват и теориите на класическия либерализъм и североамериканския индивидуализъм. Обществата в отделните страни не дават възможности на отделни търговци и предприемачи да се развиват с онази свобода и в онези мащаби, които са характерни за САЩ през същия период. Затова и в Мексико, например, опитите за прилагане на либералната идея са по-скоро словесни, отколкото реални. През 1857 г. консерваторите свалят от власт либералите. Новото правителство не успява да реализира програмата си. Борбата за власт се превръща в мъчителна тригодишна война, в която либералите постигат победа.

В Перу либералният проект се осъществява от абат франсиско Луна Писаро. Неговата програма предвижда отслабване на президентската власт чрез реформи и даване на автономия на департаментите в страната (24). Реалното развитие обаче показва, че колкото е по-голяма свободата на департаментите, толкова по-трудно става управлението на страната. Свободата прераста в анархия и в утвърждаване на отделни *местни лидери – каудильо*, претендиращи за все по-големи привилегии (25). Единственият начин да се преодолее политическият хаос е да се усили централната власт. Осъществяването на самата либерална идея се оказва възможно чрез промяна в методите на управление, които трудно могат да се определят за демократични.

Трансформацията на латиноамериканските общества през XIX в. се извършва стихийно, без да се предвиждат възможните последици за страната. Грешките на либералите са почти неизбежни при липсата на какъвто и да било собствен опит в общественото развитие. Понякога тези грешки се оказват фатални, но те отразяват искрения стремеж на либералните кръгове да модернизират държавите.

През 1845 г. в Колумбия министър на финансите е Флорентино Гонсалес. Той решава да приложи разпространената в Англия теория за свободната търговия без протекционизъм (26). Самото правителство на министър-председателя Т. Москера е убедено, че богатата на суровини Колумбия може да се развива и без собствена промишленост, след като европейските държави могат да я осигуряват със стоки. Подобна теория, отразяваща стремежите на Англия да усвоява

нови пазари в континента, се оказва съвсем неподходяща за Колумбия, съхранила все още феодалните отношения в икономиката си. Манифактурното производство в страната е недостатъчно. Продукцията му все още не може да се състезава с промишлените стоки, идващи от европейските страни.

В Колумбия обаче съществува „Демократично общество“, което обединява местните занаятчии и открито проповядва идеите на утопичния социализъм. То се противопоставя на практиката на свободната търговия, но не постига успех. Западните стоки все по-решително се настаняват на местния пазар. Започналото масово *разорение* сред занаятчиите нанася силен удар върху набиращото сили промишлено производство.

Този провал в политиката на либералите става причина за разцеплението им. Реформата, наречена „драконоvsка“, дестабилизира икономиката и довежда до бързо обедняване на населението. Възможностите за натрупване на собствени капитали са нищожни. Грешките от първите години на независимото развитие оказват решаващо влияние върху последвалото икономически зависимо положение на страната.

Обществените настроения активизират дейността на консервативното крило в политическия елит и държавата бързо се преориентира към покровителство над националната промишленост. В създадената напрегната обстановка и опасността от избухване на гражданска война либералите се обединяват. Тяхната партия издига кандидатурата на Хосе Иларио Лопес за президент (27). Той е един от първите идеолози на либерализма в Колумбия и отразява интересите на зараждащата се търговско-промишлена буржоазия, дребните и средните земевладелци, висшето офицерство. Програмата на Лопес е типичен пример за утопична програма на социализъм, предложена за феодалната все още държава, в която се въвежда безплатно начално образование (28).

Идеите на утопичния социализъм допадат най-вече на дребните собственици и безимотните. Емигранти от Европа разказват за Декларацията на свободата, за Великата френска революция, за идеалното бъдеще и все повече патриоти се заразяват от новите идеи. Затова реформите на Лопес предизвикват у тях възторг, а у другите – ненавист. Борбата с безработицата чрез строителството на държавни обекти, (например на пътища), чрез намаляването на данъците, отмяната на религиозния десетък в църквата, правото на индианците да продават земята си, издигат авторитета на президента (29).

Провъзгласяването на новата Конституция на Колумбия от 1858 г. заслужено получава оценката от В. Юго „конституция за ангели“ (30). Светът, който градят шепата патриоти и се опитват да узаконят на книга, обаче не се оказва устойчив.

През петдесетте години на XIX в. масовите народни вълнения на континента достигат своя връх. Революциите са приключили, но очакваните промени *не се реализират*. Обществата и държавите имат политическа независимост, но настъпващият хаос плаши хората. Народното

недоволство избухва в стихийни протестни вълнения. През 1851 г. в Чили, под лозунгите на утопичния социализъм, избухва въстание под ръководството на Франсиско Билбао. Самият той е участник на барикадите в Париж и пренася новите идеи и лозунги на Френската революция. Хиляди убити са пренесени в жертва, но властта остава в ръцете на управляващия елит (31).

Венецуела също е залята от утопичната вълна. През 1859-1863 г. под ръководството на Ескиел Самора се разпространяват идеите за социално равенство, издигат се искания за реформи в обществото, но дълбоки преобразувания, в интерес на народа не се провеждат (32).

Боливийският президент Исидоро Белсу също е привърженик на идеите на утопичния социализъм (33). Създадената през 1851 г. Боготска комуна в Колумбия е олицетворение на утопичния социализъм. Отмяната на испанския монополизъм и несправедливите данъци укрепват позициите на търговската буржоазия. Срещу износ на захар и тютюн се появяват първите западни инвестиции. Възникват първите обединения на търговците. Противоречието между новите богати собственици и живеещите в нищета и бедност селяни обаче не се разрешава с политическата независимост. Идеите на френската революция стават лозунг на либерали и на консерватори, в името на техните класови, а много често и лични интереси. Народът наивно вярва, че републиканските институции автоматично ще гарантират осъществяването на обществените идеали на Освобождението. Републиката обаче не е гарант на социалното равенство.

Излизането на латиноамериканските общества на международната сцена и първите сблъсъци с интересите на европейските страни и САЩ водят до осъзнаването на една действителност, различна от света на идеите. Жестоките битки за утвърждаването на националността показват на латиноамериканските патриоти, че за да се откъснат от чуждото влияние и да намерят сами пътя към свободата, е нужна сила. Волята за промяна е налице, но възможностите за защита са много малко. Разбирайки собствената си слабост, идеолозите на континента в този период се опитват да компенсират слабостта си с обединените усилия на всички държави.

Така възниква т.нар. *обединителна* идея. Идеята не е нова. Още през 80-те години на XVIII в. Франсиско де Миранда, виден венесуелски военен и политически деец, предлага първия план за превръщането на континента във „велико братство на народите“ (34). То може да приеме формата на конфедерация на една държава, наречена „Колумбена“, на името на своя откривател. Държавата на свободната съвест и свободната търговия ще бъде конституционна монархия, но ще съхранява и чертите на инкската империя (35).

В годините на освободителната борба идеята за монархия все по-трудно намира почва, защото реалността развенчава мита за божествеността на короната. Републиканските идеи застават в основата на новите варианти за обществено устройство. През 1810 г. изпратеният в Лондон Симон Боливар публикува в „Морнинг кроникъл“ статия, в която предлага на

правителствената хунта в Каракас да отправи към всички народи на Америка покана за обединение в конфедерация (36). На следващата година в Богота се подписва Договор за дружба и съюз между Венецуела и Кундинамарки (Колумбия). Обединението, под формата на конфедерация, е законно оформено чрез Конституцията на Венецуела, в която е записано, че съюзът е отворен да приема народи от „колумбийския континент“, на основата на свободен избор, и ще защитава правото си на свобода и независимост (37). И в съзвучие с новите идеи, съюзът предоставя граждански права на всеки човек, роден в Испанска Америка.

Симон Боливар, провъзгласен за диктатор на Венецуела, търси най-простата формула за управление на младата република. С най-преданите на революционните идеали хора той сформира правителство с 4 министерства: на външните и вътрешни работи, военно и финансово министерство. „В епохата на гражданска война и вътрешна революция – пише Боливар – нашата административна система трябва да бъде пределно проста. От това се ражда нейната сила и бързина на действие.“ (38) Идеята за конфедерация е издигната и от идеолозите на чилийското освободително движение. Те също смятат, че в името на свободата и независимостта „испанските колонии трябва да образуват конфедерация, която да обладава достатъчно сила, за да свали испанското господство (39).

През септември 1810 г., след провъзгласяването на независимостта на Чили, се разработва *Декларация на народите*, живеещи в страната. Тя постановява: „Латиноамериканските народи не могат да се защитят поединично и сами. Необходимо е да се обединят за гарантиране на сигурността си с цел обединена Америка да спечели уважението на цял свят“. Хуан Енганя, съставителят на чилийската Конституция, предлага два пътя за обединение – в рамките на *обща държава*, оглавявана от Конгрес на независимите нации или в „система за взаимна сигурност и съюз“ (40).

Аржентинският идеолог на освобождението Мариано Морено, оглавил радикалното крило на хунтата в Чили, през 1810 г., развива идеята за създаване на *централизирана държава* на мястото на бившето вице-кралство Ла Плата (41).

През 1811 г. Правителствената хунта в Буенос Айрес изпраща в Сантяго де Чили специална мисия за обсъждане въпроса на бъдещото обединение, целящо конкретни политически споразумения и търговски договори (42). Мисията обсъжда и военно-политическия съюз между Буенос Айрес и Нова Гренада. През 1813 г. Венесуела предлага договор на правителството на Нова Гренада (43). В доклада си до венецуелското правителство през 1813 г. С. Боливар пише: „Само тесен и братски съюз на синовете на Новия свят и неизмеримата съгласуваност на дейността на отделните правителства ще помогне да се противопоставим на заплахата от външните врагове и да се сдобием с уважението на другите държави“ (44). На 30.08.1821 г. е приета новата Конституция на *Велика Колумбия*. В състава на новата държава влизат Венецуела, Колумбия, Панама и Еквадор с население над 3,5 млн. души и площ 2,4 млн. кв.м (45),

Сключването на договори между отделните държави полага юридическата основа за международната континентална организация, наричана Съюз или конфедерация, без да се нарушават националният суверенитет и конституционните норми на отделните държави. Идеалът на Симон Боливар е сключването на *Американски пакт*, който да обедини всичките независими републики в „рамките на политическа организация, каквато и древните държави не са познавали. Обединена по този начин, Америка ще може да се нарича „царица на нациите“ и „майка република“ (46).

Детайлният проект за „Велика федерация на младите държави, отхвърлили испанското господство“, се подготвя от хондураския писател и политик Хосе Сесилио дел Вале. Проектът е приет на Националната асамблея на Централна Америка през 1824 г. Той съдържа основните цели на бъдещата федерация: да не позволява чужда интервенция и да благоприятства икономическото сътрудничество на отделните държави чрез търговски договори; предвижда се и създаването на обединен търговски флот (47).

Анализът на усилията при осъществяването на обединителната идея доказва, че в трудните години на отстояване суверенното право на младите държави тя действително става грижа на прогресивната мисъл на целия континент, превръща се в колективна идея на поколението, посветило се на Освобождението. Най-яркият представител на идеята безспорно е Симон Боливар. В нея той вижда бъдещето на континента, неговата сигурност срещу атаките на западните държави и САЩ. Далновидността на Симон Боливар се основава на дълбокия анализ на действителността, на реалната заплаха отвън, на трудностите, които срещат държавите в признаването и утвърждаването на суверенитета си. Симон Боливар следи събитията в Европа и разбира нейното безразличие към съдбата на латиноамериканските народи. Той се опитва да защити честта на своя народ срещу клеветите на Испания и да оправдае правото на нациите да отхвърлят испанския терор.

Още през 1813 г. Симон Боливар се обръща към нациите на света, за да обясни: „причините за нашето поведение и да предизвикаме вашия гняв и отвращение към угнетителя ни... Те проливат нашата кръв, издевателстват над съотечествениците ни и опустошават родината ни“ (48). Манифестът към нациите на света доказва една тъжна реалност – Латинска Америка няма да получи подкрепа, докато Испания воюва с Наполеонова Франция, а Англия е съюзник на Испания.

Отчаяната решимост на патриотите в Латинска Америка да извоюват независимостта си или всички да загинат в борбата и изразена в манифеста „Към нациите на света за война до смърт“. Той е написан от Симон Боливар и обнародван на 24.02.1814 г. Документът е подписан от министъра на външните работи на Венецуела Муньос Тебар (49). В него се подчертава: „всеки испанец, който не се бори по най-енергичния и действителен начин за правото дело, ще се счита за враг и ще се наказва като предател на родината и следователно ще бъде разстрелян“ (50). Какво може да предизвика такъв взрив на ярост? Само усещането, че делото може да загине!

Днес, от позициите на демократичните ни представи за развитие на обществата, подобен акт на насилие изглежда варварски. И действително, само във Венесуела, която наброява тогава 1 млн. жители, загиват 316 хил. души в името на независимостта. Но как да се осигури победа, когато никоя страна не иска да признае правото на латиноамериканците да бъдат свободни? И как да се върнат към стария ред хора, вкусили от забранения плод на свободата? Нима не е безсмислено и избиването на индианците от конкистадорите? Цели острови в Карибско море са обезлюдени, за да се заселят там „цивилизованите“ испанци. Времето определя единствено възможните методи за действие. В онези времена друг път за освобождение, освен *саможертвата*, няма. Затова и надеждата за обединение се превръща в двигател за борба.

През 1826 г. се свиква т.нар. Панамски конгрес, който трябва да узакони усилията за обединението на младите държави и да бъде опора в борбата срещу развитите европейски държави и САЩ в отстояването на суверенитета. В навечерието на конгреса С. Боливар пише: „Ако успее Конгресът, Лигата, която участниците ще създадат, ще може да противостои на Свещения съюз“ (51). Но историята отрежда друга съдба на обединителната идея. Срещу многогодишните усилия на С. Боливар застава умелата дипломация на Англия и САЩ – държави, натрупали много опит в защита на своите интереси. Използвайки вътрешните противоречия между съратници и съмишленици, представителите на англосаксонските държави не позволяват на хората на С. Боливар да участват пълноценно в Конгреса. И вместо да се окаже бастион на решимостта в отстояване на независимостта, Конгресът се превръща в обикновена сбирка на революционния елит. На 15 юли 1826 г. на Панамския конгрес се подписва *Договор за вечен съюз* и конфедерация, открита за присъединяването на други страни (52). Той обаче не се ратифицира от парламентите и практически остава без стойност. Обединителната идея се оказва изпреварила времето и възможностите на политическите умове на континента.

Разочарованието на Симон Боливар е огромно. Той остава сам и неразбран в прекомерните си амбиции да изтласне развитието на континента далече напред. Почти две столетия след неговата смърт латиноамериканските държави продължават да правят опити за обединение в името на по-доброто си бъдеще и за отстояване на независимото си развитие, но резултатите не отговарят на очакванията.

Историческото значение на Панамския конгрес обаче е неоспоримо. Той прави първия опит за създаване на *система за колективна сигурност в защита на мира, независимостта и суверенитета*. Това са нови принципи в развитието на международните отношения. Те отразяват морала на създателите на латиноамериканската дипломация. В историята, късогледството на масите често не оценява гениалните личности, способни да виждат в бъдещето. Минават поколения, докато историята „отвори“ очите на мнозинството, за да разбере своите пророци. Съдбата на Симон Боливар доказва това.

Разбира се, когато се търсят корените на дълготрайната зависимост на латиноамериканските държави, трябва да се отчетат и обективните обстоятелства, породени от

тежкото колониално владичество. Икономическата основа за политическо сътрудничество се оказва слаба. Правителствата на младите държави трудно могат да предвидят бъдещото си развитие като независими държави. Нестабилното положение в обществата и хаосът, настъпил след революциите, провалят и най-смелите решения. Зрелостта на нациите не е достатъчна, за да осъзнаят и подкрепят обединителната идея. Мощна е съпротивата на едрите земевладелци, защото обединителната идея застрашава целостта на богатствата им, а в условията на разпокъсаност и нестабилност интересите се бранят по-лесно. Държавите са силно уязвими от чуждите велики сили. Поради това и следващата, т.нар. Андска конфедерация, не се осъществява.

Идеята на Симон Боливар за устройство на новата държава на морални и етични принципи е особено заинтригуваща. Тя има безспорно влиянието на френските енциклопедисти, но в началото на XIX в. това е логично. Много политици от Латинска Америка поставят морала и образованието като основна, градяща сила на общественото развитие.

Симон Боливар развива своята уникална идея за *моралната власт* на конгреса в Ангостур (53). Освен традиционното разделяне на властите, той предлага създаването на „морална власт“, *способна да заздравя останалите елементи на управленската машина*. Тази власт се олицетворява от Палатата по въпросите на морала и Палатата по въпросите на общественото образование (54). „Палатата по въпросите на морала“ трябва да има големи пълномощия, за да контролира останалите власти – изпълнителна и законодателна. Всяко нарушение на морално-етическите принципи на републиката води автоматично до отстраняване на нарушителите на властта. Така Палатата ще изпълнява главната си задача – да осигури постоянен и традиционен *контрол над злоупотребите с власт и морал*. Симон Боливар се опитва да наложи политика и институции на непримиримост към всякакви нарушения и измами, т.е. да въведе нов метод на управление. Тази политика има ефект. През 1867 г. колумбийският президент Москера е осъден на две години затвор за злоупотреба с Конституцията и властта.

„Палатата по въпросите на образованието“, според Симон Боливар, има задължението да наблюдава физическото и морално възпитание на децата до 12-годишна възраст, т.е. във времето, в което се полагат основите на бъдещия характер. Палатата контролира и направлява възпитанието в „дух на разбиране правата и задълженията на човека и гражданина“ (56). Освободителят е убеден, че държавата се гради от образовани хора. „Народите – пише той – се придвижват към върховете на своето величие в същата степен, в каквата се съпътстват от образованите. Те се устремяват в бъдещето, ако напред се движи образованието; изостават, ако то деградира, падат в бездната и изчезват в небитието, когато се рушат основите на образованието и то достига упадък“ (57). Реализацията на идеите за *морална и просветена държава* започва още по време на революцията.

През 1825 г. Симон Боливар издава декрет за назначаването на Симон Родригес за генерален директор по въпросите на общественото образование в Боливия. Декретът

постановява: 1. Първостепенно задължение на правителството е образованието на народа, 2. То трябва да бъде общо и единно, 3. Учрежденията в тази област са длъжни да съгласуват дейността си със законите на държавата, 4. Духовното здраве на републиката зависи от тези морални качества, които гражданите ѝ придобиват от детството си (58).

Реформаторската дейност на Симон Родригес постига успех. Създава се експериментално училище в гр. Чукисака, основано на принципите на трудовото и морално възпитание. Стотици цветнокожи деца получават знания и професия, а съвместното обучение изглажда постепенно расовите, кастови и етнически предразсъдъци. Безспорно влияние върху тази дейност оказват идеите на самия Дж. Ланкастър, с когото Симон Боливар се запознава в Лондон, през 1810 г., и чието училище посещава (59). Създаването на това училище е крачка напред спрямо европейския филантропизъм, чрез който социалната политика спрямо бедните се изчерпва с безплатна храна или приют за бездомните.

Универсалните истини, до които се докосва Симон Боливар, остават неразбираеми за много негови съвременници. Реформите, които осъществява, трудно се вметват в характеристиката му на „консерватор“, за какъвто е определен от историците.

Живели столетия в летаргията на колониалното безправие, латиноамериканските патриоти прегръщат утопичната идея за идеалното бъдеще. Тя намира своята реализация в книгата на венецуелския либерал Франсиско Янес „Политическо ръководство за венецуелците“ (60), в която утопичният демократизъм на Жан-Жак Русо е пренесен на латиноамериканска територия. За да се открият най-добрите механизми за реализиране на индивидуалността обаче е нужно време. Обществата ще преживеят десетилетия на най-страшни диктатури, за да достигнат до универсалните общочовешки истини и да успеят да ги защитят.

По традиция революциите раждат утопии. Времето доказва истинността на една или друга утопия. Затова е естествено в хода на военните действия и с развитието на международните отношения да се променят и възгледите на Симон Боливар.

Първо, той се опитва да „приземе“ онези идеи, които сам ще реализира. По време на първата си мисия в Лондон той изучава уникалността и дълголетието на политическите институти и търси най-оптималния вариант за устройство на държавата, която ще надживее своите създатели. Второ, Симон Боливар се опитва да не подражава на модела на САЩ, защото разбира, че „не кодексът на Вашингтон трябва да ръководи южноамериканските народи, а закони, които да отговарят на техните условия на живот, обичаи и традиции“ (61). Познавайки много добре своя народ, той е убеден в уникалността на историческите условия на континента. Симон Боливар разбира, че тук революциите могат да бъдат завършени само при силна централизирана власт. Затова се *отказва от американския федератизъм, който би отслабил управлението при липсата на политически опит.*

Историческата практика променя постоянно възгледите на Симон Боливар, който търси най-верния вариант на управление. Неговата концепция за държавно устройство на принципите на асоциациите също се променя. След затихването на революционната вълна, на брега на политическите борби остават властни, себелюбиви, честолюбиви и спекулативни личности, които се устремяват към властта и развързват стихията на анархията. В тази обстановка, разкъсан от чувство за дълг пред народа си и пред невъзможността да осъществи републиканските идеали, Боливар-Освободителят приема идеята за диктатура. За да спаси Велика Колумбия от кризата, той свиква Народната асамблея (парламента) и с нейно съгласие поема цялата власт в ръцете си. На 27.08.1828 г. в специално обръщение той обяснява подробно на народа причините за подобна мярка, но остава неразбран от мнозинството (62).

Срещу неговата политика на социално реформаторство реагират остро креолската аристокрация и едрите земевладелци. С поведението си те демонстрират, че не се нуждаят от „хора на строгите правила, гражданската доблест и безкористната преданост към високите идеали“ (63). И затова замислят убийството на Симон Боливар, като за целта спечелват хора от най-близкото му обкръжение. Планът не успява. Заговорът е потушен, но фактът, че най-близките съратници искат смъртта му, дълбоко наранява Освободителя. Непоносима е обидата от обвиненията в предателство спрямо идеалите на революцията и приписаното желание уж да сложи императорската корона на главата си.

Клеветите срещу него минават държавната раница. В САЩ, Англия и Франция срещу него се разгръщат злостни кампании. „Достойно за съжаление е – пише Симон Боливар по повод клеветите във Франция, – че господин Констан е толкова смел да съди за моите постъпки, без да разполага с никакви данни и без да знае мотивите за постъпките ми“ (64). По настояване на Симон Боливар в Европа се публикуват документи, показващи необходимостта от временен режим на диктатура. Но и това не спира нападките срещу него. Самият Франсиско Сантандер, който след опита за убийство на Боливар е помилван и изпратен зад граница, разпространява слухове срещу Освободителя и се представя за „жертва“ на „диктатора“ (65).

В създадената обстановка чуждите държави бързо се намесват във вътрешните работи на Велика Колумбия. Те дават съвети на Боливар как да управлява. Разочарован до край, той подава оставка от всички лостове и предава на Учредителния конгрес правото да се разпорежда с властта. На едно от заседанията на конгреса на Велика Колумбия враговете на Симон Боливар издействат постановление за изгонването на Освободителя от Велика Колумбия. Венецуелският конгрес веднага обявява Боливар извън закона. На 17.12.1830 г. Освободителят почива в изгнание. И в предсмъртния си час той мисли за родината си: „Ако моята смърт ще способства прекратяването на раздорите и ще укрепи единството, аз безропотно си отивам в гроба!“ (66). След смъртта на Симон Боливар Велика Колумбия се разпада.

Историята винаги поставя нещата на своите места. Великите личности не могат да се мерят с посредствени мерки и не могат да се оценяват от посредствени личности. Световната

история дължи своето „движение“ на големите умове. Всяко историческо време ги създава и те оказват своето кардинално въздействие върху историческия процес.

Процъфтяването на диктатурите след провъзгласяване на републиките в Латинска Америка е „другата страна на медала“ на независимостта. Вождизмът, авторитарността, наречени каудилизъм, са характерна черта на консервативната идея, доколкото тя олицетворява интересите на силите, отстояващи старите порядки. Консерватизмът на Симон Боливар е по-скоро *съхраняване* на републиканските идеали на народа по субективен начин. Времето на революциите и десетилетията след тях не създават условия, в които общественото съзнание да узрее за либералната идея. Обществата в Латинска Америка не са в състояние да защитят демократичните принципи на управление, защото те са резултат на естествено изкрystalизиране във всяка нация, а не на провъзгласяване. За да се разбере този феномен, трябва да се види своеобразната социално-политическа симбиоза на обществата през първата половина на XIX в. Реформите, в името на които идват правителствата, не се осъществяват или само са започнати. Малобройна, но сплотена, креолската върхушка поддържа само онези личности или политически групировки, които защитават интересите ѝ. Най-често това е „каудильо“ – вожда, военният предводител, героят от току-що отшумелите битки, личността, която носи ореола на „воина спасител“ на родината. Ето защо периодът след националноосвободителните революции в Латинска Америка е *златното време на каудилизма*.

Общественото съзнание през този период възприема действителността просто: минало или настояще, черно или бяло. Масите не могат да се ориентират в политическите борби. Те могат да строят барикади, но трудно разбират политическите интриги на управляващия елит, още по-трудно вникват в нюансите на истинските намерения на новите управляващи. Народът иска промяна и подкрепя промяната. Точно затова военните ръководители така решително се устремяват към властта и бързо образуват нова, солидна и влиятелна каста на новозабогателите военни.

Истинските им намерения и лични амбиции остават скрити зад маската на победители. Те считат за „естествена награда“ или „заслужен отдых“ правото да бъдат в покоите на властта и дълго използват военния си престиж на активни участници в освобождението.

В условията на развихряща се анархия, основните методи за завземане на властта са най-често военните преврати. Те разтърсват обществата след национално-освободителните войни, но политическите промени имат разнообразни последствия – от относителен прогрес, до явен регрес. Понякога републиканските идеали, в името на които се провеждат революциите, не се задържат на политическата сцена дори месеци.

Показателен е примерът с Хаити. На 1.01.1804 г. страната е провъзгласена за независима. Властта е в ръцете на ген. Жан-Жак Десалино, който успешно съчетава личните амбиции с интересите на младата държава. Много скоро тези интереси започват да се

разминават. Десалино се провъзгласява за пожизнен генерал-губернатор и заменя военния режим с монархическа форма на управление.

В Хаити се извършва аграрна реформа чрез национализиране на земите на бившите френски колонисти, които стават държавна собственост и се раздават на местните земевладелци. По заповед на Десалино са избити над 2 хил. французи и много други невинни жертви. Но и това не помрачава ореола на каудильо. Постепенно политическите му пристрастия стават съдба на цялата нация. Нова конституция закрепва монархията. Генерал Десалино е провъзгласен за император и тържествено коронован на 8.10.1804 г. под името Жак I (67). Същите хора, които викат преди девет месеца „ура“ за републиката, сега викат „ура“ за императора!

Събитията, които следват в Хаити, не се вметват в никакви схеми за обществени закономерности. От републиканските идеали на остава и спомен. Избухва въстание на креолската върхушка. Императорът е убит. Смяната на властта се съпровожда с гръмки обещания за демократични реформи. Подготвя се нова конституция. Президентът, представител на креолската върхушка, е избран да управлява пожизнено. През 1811 г. обаче Хаити отново е провъзгласена за кралство, а президентът – за крал, под името Анри I. Бившите роби се експлоатират по същия жесток начин, както и през колониалната епоха. Те поддържат и обслужват множеството вили и дворци на краля и неговата свита (68). Когато обществото още веднъж изживява краха на собствените си надежди, когато изстрада по-болезнено отпреди неосъществената си свобода, започва нова промяна. През 1820 г. избухва въстание, ръководено от ген. Петион. Той става следващият президент. Проведените от него реформи спасяват народа от глад и осигуряват значителен стабилитет за държавата.

Същият феномен на процъфтяващ каудилизъм се наблюдава и в Боливия. Причините се съдържат в политическата и социалната криза. В хаоса на утвърждаващи се нови обществени отношения, на държавното кормило може да попадне и съвсем случаен човек. Безпомощността на народа да изрази мнението си по въпросите на управлението, да осмисли приноса си към изграждането на новата държава се изразява често в безапелационното поддържане на „народния каудильо“, на човека, олицетворяващ промяната.

В Латинска Америка понятието каудильо винаги означава диктатор в познатия ни европейски вариант, или синоним на Хитлер например. Каудильо – вождът, държавният глава може да не олицетворява винаги диктатура, управляваща чрез насилие и водеща държавата към пропаст. Той е лидер. В Боливия например симпатиите на масите спечелва Мануел Исидору Белсу, към който се изгражда култ на „боливийския Мохамед“ и спасител на народа (69). Той изразява интересите на средните и дребни собственици, най-уязвимата прослойка през този период, и провъзгласява принципа на „свободната търговия“. Белсу въвежда държавен протекционизъм за промишлените стоки. Той създава стабилност за националната манифактура, самочувствие и сигурност на занаятчиите (70).

Президентът Белсу ликвидира робството и спечелва симпатиите на мнозинството. Вниманието, което проявява към проблемите на индианците, се доказва с публикациите му в печата. Във вестниците „Чоло“ и „Гласът на народа“ Белсу протестира срещу господстващата идея за „непълноценността на индианците“, стреми се да им даде самочувствие на пълноценни граждани, да пробуди чувството им за национално достойнство (71).

Белсу се опитва да приложи просвещенските идеи за образованието. Привърженик на утопичния социализъм, той въвежда безплатно обучение и съдопроизводство. Проваля го една от най-прогресивните му идеи – решението да върне земята на индианците. Когато провъзгласява правото им да продават сами земята си, срещу него се изправят най-реакционните среди в Боливия. Тайно се подготвя преврат, който го сваля от власт.

Следващият каудильо защитава интересите на най-богатата прослойка в страната (72). Правителството решително променя курса от про-тектионизъм към свободна търговия, от което печелят няколко богати боливийски фамилии. За да се напълни хазната, се решава да се съкрати армията. Този ход на правителството се оказва последен. Възмутени от идеята да им бъде отнето привилегированото положение да получават сигурна заплата от държавата, военните подготвят преврат и изгонват каудильо от страната.

Идва времето на най-позорната фигура в боливийската история. Властта завзема ген. М. Мелгарехо, наречен „каудильо-варварина“, заради методите, с които управлява. Самият той е неграмотен, започва промените със закриването на няколко технически колежа в страната. По негова идея се възстановяват наказанията в училищата. Започва преследване на интелигенцията във висшите училища (73). Насилие, терор, разстрели – това е фонът, на който се възстановява държавният протекционизъм. Най-черната страница в историята на неговото управление са гоненията на индианците и изземването на земите им (74). Насилието минава границите на търпимостта. Народно въстание през 1871 г. слага край на диктатурата му.

В Латинска Америка се наблюдава и феноменът – след установяването на реакционна диктатура, страната да се провъзгласи за република. В Гватемала завземането на властта от консерваторите става чрез жестока разправа с инакомислещите. През 1847 г. страната се обявява за република. Властващите са реакционно настроени. Те разработват системата на доносите, чрез която се стремят да запазят властта си. Всички изказвания на държавния глава Рафаел Каррера недвусмислено показват, че той защитава интересите на най-консервативната част от феодалните земевладелци. Те са неговата опора на престола и се противопоставят на всички реформи, които биха разклатили стабилността на феодалния ред (75).

Идеите на новото време могат да бъдат реализирани от личности които мислят по новому, които могат да подчинят личния си интерес на Родината. В борбата за власт идеалите обаче не се съхраняват. Рафаел Каррера по конституция е президент, но манталитетът му е на каудильо. А мечтата на всеки каудильо е да получи правото да управлява до края на живота си.

Когато знае, че е несменяем, той е свободен да властва, без да се съобразява с интересите на други класи, прослойки, личности. Затова и Рафаел Каррера успява да се сдобие с абсолютна еднолична власт и със законодателна инициатива (76). През 1854 г. той е провъзгласен за пожизнен президент. Неограниченият му деспотизъм отнема всякаква инициатива на гражданите. Насилието споява опозиционните редици. Либералите издигат свой представител – Хуан Миндо, който постепенно успява да нормализира управлението в Гватемала.

При отсъствието на всякакви демократични традиции, управлението на много латиноамерикански държави в началото на XIX в. се извършва без конституция или обществен закон, който би подвел под отговорност държавния глава.

Историческият опит показва, че каудилизмът е характерен белег на консервативната идея не толкова за съхранение на старото, колкото като възможност да се изгради новото. През 20-те години в Парагвай така властва каудильо Хосе Франсия, наречен „върховен диктатор на републиката“ (77). Той изпълнява ролята на върховен съдия, лично се занимава с обществения ред, търговията, закриването на манастири и изземване на църковно имущество.

Анализът на условията, в които се осъществява това типично диктаторско управление, показва, че класовите различия в Парагвай не са много изявиени и това създава благоприятни възможности за укрепване на нацията. Безспорно индианците още страдат от феодалния гнет. Но те са само 10% от населението – достатъчно малко, за да се разбере, че те не могат да ускорят поляризацията на обществото. Режимът, въпреки строгата си дисциплина и изолация на страната, има положителни успехи, защото провежда впечатляваща социална политика. Част от държавното продоволствие се раздава безвъзмездно на бедните. Въвежда се безплатно обучение за момчета до 14 години. Идеята на Франсия - да се гледа на училището не толкова като на източник на знания, колкото като източник на патриотизъм, има много последователи в страната. За бедните деца се създават специализирани лица, развиват се частни училища.

Франсия споделя идеите за държавния суверенитет, правата на човека и равенството, но те са доста условни. Президентът открито смята, че Парагвай не е в състояние да осъществи подобни идеи. Необходимостта от твърда ръка и дисциплина за Франсия са естествени. Той добре познава народа, когото управлява (78).

Опитът на Латинска Америка през първата половина на XIX в. показва, че постигането на свободен живот на поданиците „отгоре“, без пряко и активно обезпечаване на народно участие, е възможно и широко разпространено. При ниското ниво на политическо съзнание, липсата на управленчески опит и образование и традиционната покорност на народа, неговата съдба се оказва в най-голяма степен зависима от *личните качества на каудильо*, от неговите интереси и амбиции. Механизмите, които довеждат до властта, са винаги еднакви – анархия, преврат, опора във войската еднолична диктатура.

Развитието на латиноамериканските общества показва интересни тенденции и идеи, които обогатяват историческия опит. Испанците прекъсват естествения ход на развитие на континента. Метисното поколение полага основите на нова, латиноамериканска цивилизация. В утвърждаване на своето самосъзнание тя възприема просвещенските идеи, които я подтикват към освобождение и приобщават към общочовешките ценности.

Изграждането на новите икономически структури в латиноамериканските общества е сложен процес. Двете основни политически направления – либерално и консервативно, се утвърждават в жестоко противоборство. Либералната идея се оказва трудно защитима при липсата на собствен опит в управленческата сфера, недостатъчна подкрепа, трудна ориентация на масите в политическите игри. Масовото съзнание лесно възприема идеите и на утопичния социализъм, но не се оказва готово да защити републиканските идеи. За утвърждаването на националността и свободата е нужна сила. За да компенсират слабостта си, идеолозите на Латинска Америка се опитват да реализират идеята за континентално обединение на младите републики. Въпреки неуспеха на Панамския конгрес, направен е първият опит за създаването *на система за колективна сигурност и защита на мира и независимостта*. Това са нови принципи в развитието на международните отношения. За първи път в историята на Латинска Америка Симон Боливар поставя *морала, нравствеността и образованието като условие за правилното функциониране на управленския апарат*.

Преходът към независими държави показва, че възможностите на консервативната идея са по-големи и тя се налага във властта, защото се опира на здравите корени на земеделската аристокрация, непроменения феодален ред, неосъществените социални реформи. Малобройната креолска върхушка поддържа личности и групировки, които защитават интересите ѝ. Най-често това е „каудильо“ – героят, спасителят на родината. Затова военните ръководители се устремяват към властта и бързо образуват солидна и влиятелна класа, чиито политически амбиции определят спецификата на общественото развитие в Латинска Америка през следващото столетие.

При всичките особености на прехода, смяната на колониалния строй се извършва от поколението, осъзнало възможностите на собствения си потенциал, довело идеите на Просвещението до политическата независимост на Латинска Америка и обогатило световния исторически опит. -

ПРИЛОЖЕНИЕ

ГОДИНИТЕ НА НАЦИОНАЛНООСВОБОДИТЕЛНИТЕ РЕВОЛЮЦИИ В ДЪРЖАВИТЕ ОТ ЛАТИНСКА АМЕРИКА

•	Аржентина	-	1810
•	Боливия (Горно Перу)	-	1825
•	Бразилия	-	1822
•	Венецуела	-	1813
•	Гватемала	-	1821
•	Еквадор (Кито)	-	1822
•	Колумбия (Нова Гренада)	-	1819
•	Коста Рика	-	1821
•	Мексико	-	1821
•	Никарагуа	-	1821
•	Панама	-	1810
•	Парагвай	-	1811
•	Перу	-	1821
•	Хаити	-	1806
•	Хондурас	-	1821
•	Чили	-	1818